

AKDENİZ BÖLGESİ ve ANTALYA İLİ TARIM İŞLETMELERİNİN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Serpil YILMAZ

İbrahim YILMAZ

Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Antalya- Türkiye

Özet

Akdeniz Bölgesi, ekilebilir tarım alanlarının yaklaşık % 8,7' sini oluşturmasına karşılık toplam nüfusun % 12,4' ü, tarımsal nüfusun % 12,9' u, tarımsal aktif nüfusun ise % 13,2' si bölgede geçimini tarımdan sağlamaktadır. Bölgenin önemli tarım merkezlerinden Antalya ili ise bölge ekilebilir alanlarının % 18,3' ünü oluşturmaktadır.

Ülkemiz tarım işletmelerinin yaklaşık % 12,5'i Akdeniz bölgesindedir. Ortalama işletme genişliği; bölgede 40,1 da., Antalya ilinde ise 35 dekadır. İşletmelerin ortalama parça sayıları Akdeniz'de 4,26 adet, Antalya'da 5,05 adet olup, Türkiye ortalamasının altındadır. İşlenebilir tarım topraklarının % 31,7' sinin sulanabildiği bölgede, Antalya ilinin sulama oranı % 23,2' dir. Bölgede birim alandan elde edilen üretim değeri Türkiye ortalamasının iki katından fazladır. Dolayısıyla genel olarak Akdeniz bölgesi işletmelerinin girdi ve ürün pazarlarıyla bütünleşmesi oldukça iyidir.

Göstergeler Akdeniz bölgesi ve Antalya ili işletmelerinin, ülkemiz tarım işletmelerinden oldukça iyi bir konumda olduğunu göstermektedir. Bölge işletmeleri, özellikle sahil şeridindeki işletmeler gelişmiş ülke işletmelerine benzer bir özellik göstermektedirler.

Anahtar Kelimeler: Tarım İşletmeleri, Tarımsal Yapı, Akdeniz Bölgesi, Antalya

The Main Characteristics of the Farms in the Mediterranean Region and Antalya Province

Abstract

Mediterranean region's share on agricultural population and agricultural active population is 12.9 % and 13.2 %, respectively although Mediterranean region covers only 8.7 % of arable land of Turkey. The share of Antalya province is 18.3 % of arable land of Mediterranean region. On the other hand, about 12.5 % of total farms in Turkey is in the Mediterranean region and their average size (4.01 ha.) and parcel number (4.26) are lower than country average. Some figures are valid for Antalya province.

The 31.7 % of total agricultural land is irrigated in the region. Agricultural production value per hectare is about two times higher than country average. It is therefore marketing ratio of the farms is quite high compared to Turkey's average.

All of these characteristics of the farms in the Mediterranean region and Antalya province show that they are in better position than the rest of Turkey's farms. Farm holdings in the region are similar to the developed country's farms in terms of farm characteristics.

Keywords : Agricultural Holdings, Agricultural Structure, Mediterranean Region, Antalya

1. Giriş

Akdeniz bölgesinde yer alan iller; Adana, Antalya, Burdur, Hatay, Isparta, İçel, Kahramanmaraş'dır. Bu illerin

oluşturduğu gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) miktarı, 1996 yılı itibarıyla 1.817.377 milyar liradır. Bu miktar Türkiye GSYİH'sının yaklaşık % 12,3'ü

düzyindedir. Antalya'da yaratılan GSYİH ise, 382.114 milyar liradır. Sektörler itibariyle GSYİH'nın dağılımı, Akdeniz Bölgesi ve Antalya ili

ekonomisinde tarımın payının Türkiye geneline göre daha yüksek olduğunu göstermektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Sektörler İtibariyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Oransal Dağılımı
(1996 Cari Fiyatlarıyla)

Sektörler	Türkiye		Akdeniz		Antalya	
	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%
Tarım	2.489.774	17	432.140	24	85.860	22
Sanayi	3.716.528	25	353.026	19	25.821	7
Hizmetler	8.565.808	58	1.032.211	57	270.443	71
Toplam	14.772.110	100	1.817.377	100	382.114	100

Kaynak: Anonim 1998.

Çizelge 2. Başlıca Tarımsal Göstergeler Bakımından Antalya, Akdeniz Bölgesi ve Türkiye Karşılaştırması

Göstergeler	Antalya	Akdeniz	Türkiye
Nüfus (Bin kişi)	1.132	7.026	56.473
Yüzölçümü (km ²)	22.260	95.079	774.815
Tarım Alanı (Bin ha.)	375	2.045	23.451
Sulanan Alan (Bin ha.)	87	649	3.094
Sulanan Alan Oranı (%)	23,2	31,7	13,2
Tarımsal Nüfus ¹ (Bin kişi)	530	2.989	23.147
Tarımsal Nüfus Oranı (%)	46,8	42,5	41,0
Tarımsal Aktif Nüfus ² (Bin)	316	1.649	12.528
Tarımsal Aktif Nüf. Oran (%)	59,6	55,2	54,1
Tar. Akt. Nüf. Başına Düşen Tarım Alanı (ha)	1,19	1,24	1,87
Tarım İşletmesi Sayısı (Bin)	107	509	4.068
Ortalama İşletme Gen. (da)	35,0	40,1	57,6
İşl. Başına Ort. Nüfus (Kişi)	4,95	5,87	5,69
İşletmelerin Ort. Parça Sayısı (Adet)	5,05	4,26	5,45
Mülk İşl. Oranı (%)	88,2	88,8	92,5
Gübre kullanımı ³ (kg/ha)	555	715	417
Traktör Sayısı (Bin adet)	26	112	949
Traktör Başına Düşen Tarım Alanı (ha)	14,4	18,2	24,7
Bitkisel Üret. Değeri ³ (milyar TL)	88.173	380.586	2.060.332
Hayvan. Üret. Değeri ³ (milyar TL)	11.997	61.644	624.871
Tarım. Üret. Değeri ³ (milyar TL)	100.170	442.230	2.685.203
Tarım. Ür. Değ./Tar. Alanı (Bin TL/ha)	267.120	216.249	114.502
Tarım Üret. Değ./Tar. Ak. Nüf. (Bin TL/kişi)	316.994	268.180	214.336
Tarımsal Krediler ³ (milyar TL)	6.702	216.706	148.128
Tarım. Nüf. Baş. Düş. Kredi (Bin TL)	12.645	7.250	6.399
Bir Hek. Tar. Ala. Düş. Kre. Mik. (Bin TL)	17.872	10.256	6.316

1: Bucak ve Köy nüfusunu içermektedir

2: 12 ve daha yukarıdaki nüfusu içermektedir.

3: 1996 yılı cari fiyatlarıyla

Kaynaklar: Anonim 1990., Anonim 1994., Anonim 1998.

Akdeniz bölgesi ve Antalya ili geniş ve verimli toprakları, uygun iklim ve toprak koşullarının yanısıra tarım işletmelerinde kullandığı ölçek

ekonomisi ve teknoloji bakımından, ekstansif tarımdan entansif tarıma geçmeleriyle diğer bölgelere göre oldukça gelişmiş bir yapı arz etmektedir. Bölgede ürün çeşitliliği fazla olup, kıyı şeridinde yılda iki ve hatta üç ürün alınabilmektedir. Akdeniz bölgesi, özellikle turunçgil, pamuk ve sebze üretimi bakımından gelişmiştir. Bölge tarım işletmelerinde borçlanma oranı yüksek olup bu bakımdan da entansif tarım uygulayan ülkelere daha fazla benzerlik göstermektedir. Başlıca göstergeler bakımından Antalya, Akdeniz bölgesi ve Türkiye Çizelge 2'de özetlenmiştir.

Bu çalışmada, ülkemizin önemli tarımsal üretim bölgeleri arasında bulunan Akdeniz bölgesi tarım işletmeleri başlıca özellikleri bakımından ülke geneliyle karşılaştırılarak incelenmiştir.

Çalışmada materyal olarak, 1991 Genel Tarım sayımı, 1996 Tarımsal Yapı başta olmak üzere Devlet İstatistik Enstitüsü ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Antalya İl Müdürlüğü kayıtları

ile bölgesel araştırma sonuçlarından yararlanılmıştır.

2. Akdeniz Bölgesi Tarım İşletmelerinin Özellikleri

2.1 Nüfus ve İşgücü Varlığı ile Kullanımı

1990 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımına göre Akdeniz bölgesi toplam nüfusu yaklaşık 7 milyon olup Türkiye nüfusunun % 12,4' ünü oluşturmaktadır. Bu oran tarımsal nüfus için % 12,9, aktif nüfus için % 13,2'dir. Bölgedeki toplam nüfusun % 57,5'ini kent nüfusu, % 42,5'ini tarımsal nüfus oluşturmaktadır. Bölgenin önemli tarım merkezlerinden Antalya ili için ise söz konusu oranlar toplam nüfus için % 2,0, tarımsal nüfus için yaklaşık % 3,0, tarımsal aktif nüfus için % 2,5'dir (Çizelge 3).

Ülkedeki tarımsal aktif nüfus oranının % 54,1 olduğu dikkate alınırsa bölgedeki tarımsal faal nüfus oranının yüksek olduğu söylenebilir (%55,2). Gelişmiş ülkelerde bu oran oldukça düşüktür.

Çizelge 3. Akdeniz Bölgesinde Nüfus ve İşgücüne İlişkin Temel Göstergeler

İller	Tarımsal Nüfus Oranı (%)	Tarımsal Aktif Nüfus Oranı (%)	İşletme Başına Ort. Nüfus (Kişi)	Mevsimlik İşçi Çal. İşl. Oranı (%)	Tarımda Çal. Kadın Oranı (%)
Antalya	46,8	59,6	4,95	50,48	42,6
Akdeniz	42,5	55,2	5,87	50,49	37,4
Türkiye	41,0	54,1	5,69	43,81	35,8

Kaynak: Anonim 1994 ve Anonim 1998.

Çizelge 4. Antalya İlinde Çeşitli İşletme Tiplerinde İşgücü Kullanımı; Aile İşgücü Varlığı ve Değerlendirilme Durumu

İşletme Tipleri	İşletmede İşgücü Kullanımı (EİG)				Aile İşgücü Kullanımı (EİG)			Potansiyel İşgücü (EİB)	Değerlendirme Oranı(%)
	Aile	Yabancı	Toplam	Dekara Kullanılan	İşletmede	İşletme Dışında	Toplam		
Sera sebzeçiliği İşl. ¹	665,4	97,5	762,9	56,2	665,4	71,8	737,3	3,84	64,0
Kesme Çiçek İşl. ²	721,0	1525,0	2246,0	118,2	721,0	125,0	846,0	3,27	86,2
Pamuk İşl. ³	298,4	139,5	437,9	9,2	298,4	38,4	336,8	2,55	44,0
İkinci Ürün İşl. ³	275,3	60,5	335,8	6,4	275,3	29,3	304,6	2,96	34,3

EİG: Erkek işgütü, EİB: Erkek işgücü birimi

Kaynaklar: 1. Yılmaz, 1994; 2. Güngör, 1988; 3. Kuzgun, 1993.

Akdeniz bölgesinin önemli bir özelliği de kadın nüfusun işgücüne katılımında gözlenmektedir. Son hafta içinde iktisaden faal olan kadın nüfusa bakıldığında bu oran Türkiye’de % 42,7, Akdeniz bölgesinde % 44,0, Antalya ilinde % 49,8’dir. Tarımda çalışan kadın oranı için ise ülke ortalaması yaklaşık %35,8 olup, söz konusu oran Akdeniz bölgesi için % 37,4, Antalya ili için % 42,6’dır (Anonim, 1998).

Ülkemiz işletmelerinde nüfus varlığı giderek azalmakla beraber, bu oran Akdeniz bölgesinde 5,87 ile Türkiye ortalamasının üzerindedir. İşletmelerde yüksek nüfus varlığına rağmen, yabancı işgücü kullanımı ülke ortalamasından yüksektir (% 50,49) (Çizelge 3). Bölgede, Antalya ilinin entansif tarımın uygulandığı bir yöre olması nedeniyle tarımsal işgücü kaynaklarının diğer yörelere göre daha iyi değerlendirilebildiği söylenebilir. Bununla birlikte, işletmelerde mevcut potansiyel işgücünün yeterince değerlendirilebildiğini söylemek mümkün değildir. Antalya ilinde yapılan çalışmalardan elde edilen verilere göre, işletmelerdeki aile işgücünün değerlendirilme oranı ikinci ürün işletmelerinde % 34,3, pamuk işletmelerinde % 44,0, sera sebzeçiliği işletmelerinde % 64,0 ve kesme çiçek işletmelerinde % 86,2’dir (Çizelge 4). Bu değerler, yöre tarım işletmelerinde işletmede ve işletme dışında kullanılan işgücünün dışında önemli ölçüde atıl işgücünün varlığını ortaya koymaktadır.

Antalya İlinde örtü altı tarımı, işgücünü değerlendirme açısından önemli bir alt sektör durumundadır. Nitekim, dekara kullanılan işgücünün en yüksek olduğu işletmeler kesme çiçek ve sera sebzeçiliği üretimi yapan işletmelerdir (Çizelge 4).

2.2. İşletme Sayısı ve Genişliği

1991 genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre ülkede bulunan 4.068.432 adet tarımsal işletmenin yaklaşık % 12,5’ i Akdeniz Bölgesinde bulunmaktadır. Bu işletmelerin ise % 20,9’u Antalya ilindedir (Çizelge 5).

Bölgedeki tarım işletmelerinin ortalama genişlikleri 40,1 da olup ülke ortalamasının (57,6) altındadır. Antalya ili ortalama işletme genişliği ise 35,2 dekadır (Çizelge 5). Bölgedeki tarım işletmelerinin % 2,6’sı yalnız hayvancılıkla uğraşmaktadır Aynı oran Türkiye için % 3,4’dür. Arazisi olmayan bu işletmeler dikkate alınmaz ise, bölgedeki ortalama işletme genişliği 44,4 da, Türkiye’deki işletme genişliği ise 59,1 da olmaktadır.

Diğer taraftan, Akdeniz bölgesindeki tarım işletmelerinin (509.482) % 45,1’i 20 dekadardan, % 76,3’ü 50 dekadardan daha küçüktür ve bu % 76,3’lük bölüm işlenen toprakların % 57,9’unu işlemektedir. 100 dekadardan küçük işletmelerin oranı ise % 72,1’dir. İşletmelerin % 0,4’ünü oluşturan 500 dekadardan büyük işletmeler işlenen arazinin % 9,1’ini işlemektedir.

Toplam sayısı 106.587 olan Antalya ili tarım işletmelerinin % 45,3’ü 20 dekadardan, % 76,8’i 50 dekadardan, % 92,4’ü 100 dekadardan daha küçüktür. 50 dekadardan küçük olan % 76,8’lik işletme toplam arazinin % 38,6’sını işlemektedir. Antalya’da 500 dekadardan büyük sadece 1 işletme bulunmaktadır.

Türkiye’de işletmelerin ve işledikleri arazinin dağılımı ise şu şekildedir. Türkiye’deki işletmelerin % 36,5’i 20 dekadardan, % 67,9’u 50 dekadardan, % 85,4’ü 100 dekadardan küçüktür. 50 dekadardan küçük işletmeler toprakların % 22,1’ini işlemektedir. 500 dekadardan büyük işletmelerin oranı % 0,9

olup, toplam arazinin % 17,1'ini işlemektedirler.

Bu veriler, Akdeniz Bölgesi ve Antalya'da arazi dağılımının Türkiye'ye göre biraz daha dengeli olduğunu göstermekle birlikte, Akdeniz ve Antalya için Türkiye ortalamasına göre daha küçük olan arazinin dağılımından

bahsedildiği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca, tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanımının yoğun olarak yaşandığı Akdeniz bölgesi ve Antalya ilinde işletmelerin küçülme sürecinin devam edeceği söylenebilir.

Çizelge 5. Akdeniz Bölgesinde Arazi Genişlik Gruplarına Göre İşletme Sayıları ve Ortalama İşletme Büyüklüğü

Arazi Gen. Grupları (da)	Adana	Antalya	Burdur	Hatay	Isparta	İçel	Kahramanmaraş	Akdeniz	Türkiye
Arazisi olmayan	4.320	911	694	1.590	718	808	1.551	10.592	101.610
5'den az'	4.688	13.526	1.794	7.294	3.998	12.697	4.481	48.478	251.686
5-9	6.743	14.614	2.776	8.642	6.215	12.695	7.743	59.428	381.287
10-19	12.438	19.219	6.457	24.051	10.561	21.248	17.140	111.114	752.156
20-49	30.779	33.579	14.721	17.973	14.497	26.069	21.589	159.207	1.274.609
50-99	18.334	16.666	7.766	5.631	5.811	12.637	11.635	78.480	713.149
100-199	6.868	6.944	2.214	1.897	2.093	3.960	5.507	29.483	383.323
200-499	4.546	1.128	887	1.623	93	1.143	1.326	10.746	210.612
500+	1.097	1	77	298	5	413	63	1.954	36.838
Toplam	89.813	106.587	37.386	68.999	43.991	91.670	71.035	509.482	4.068.432
Oran (%)	2,2	2,6	0,9	1,7	1,1	2,3	1,7	12,5	100,0
Ort. İşl.gen. (da)	60,6	35,2	43,5	34,6	30,5	33,6	39,5	40,1	57,6

Kaynak: Anonim 1994.

Çizelge 6. Akdeniz Bölgesinde Arazi Genişlik Gruplarına Göre İşletmelerin Tasarrufunda Bulunan Arazi Miktarları (Ha)

Arazi Gen. Grupları (da)	Adana	Antalya	Burdur	Hatay	Isparta	İçel	Kahramanmaraş	Akdeniz	Türkiye
5'den az'	1.262	3.647	390	2.039	1.018	3.503	1221	13.080	66.706
5-9	4.502	10.396	183	5.552	4.355	7.873	5.046	37.907	251.109
10-19	15.309	26.542	851	28.300	14.653	28.157	24.116	137.928	1.004.250
20-49	88.112	104.221	43.940	53.219	45.528	77.922	64.117	477.119	3.866.896
50-99	115.584	113.959	52.608	38.206	39.303	83.410	75.102	518.172	4.675.069
100-199	84.970	89.954	28.878	23.728	26.291	48.252	71.337	373.410	4.921.663
200-499	124.331	26.268	20.862	51.832	2.509	29.826	36.092	291.620	4.648.743
500+	110.366	603	5.823	36.102	705	28.994	3.891	186.484	4.016.662
Toplam	544.335	375.590	162.840	238.978	134.361	307.937	280.983	2.045.025	23.451.099
Oran (%)	2,3	1,6	0,6	1,0	0,6	1,3	1,2	8,7	100,0

Kaynak: Anonim 1994.

Bölgedeki tarım işletmelerinin ortalama parça sayısı ülke ortalamasının altındadır. Türkiye geneli için ortalama parça sayısı 5,45 iken, Akdeniz bölgesi için 4,26, Antalya ili için 5,05'dir. Bununla birlikte ortalama parsel genişliği dikkate alındığında Antalya ve Akdeniz tarım işletmelerinde parsel genişliğinin Türkiye ortalamasından küçük olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de, Bölgede ve Antalya'da tarım işletmelerinin

sayısının çokluğundan başka işletmelerin arazilerinin çok parçalı, dağınık ve küçük olması verimliliği olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

2.3. İşletme Tipleri

İşletme tipleri hakkında istatistiklerde yapılan sınıflandırma genel niteliktedir. Bununla birlikte bazı genel özelliklerin ortaya çıkmasında bitkisel ve

hayvansal üretim yapan işletmeler, yalnız bitkisel üretim yapan işletmeler, yalnız hayvansal üretim yapan işletmeler şeklindeki sınıflandırma yararlı olabilmektedir.

Türkiye’de bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapan işletmelerin % 11,8’i, yalnız bitkisel üretim yapan işletmelerin yaklaşık % 15’i, yalnız hayvansal üretim yapan işletmelerin ise yaklaşık % 9,6’sı Akdeniz bölgesinde bulunmaktadır. Aynı oranlar Antalya ili için sırasıyla % 2,6; 2,8; 0,7’dir.

Bölgedeki iller içinde işletme tipleri yönünden Kahramanmaraş ve Adana illeri farklı özellikler göstermektedir. Yalnız hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı bu iki il dışındakilerde % 0,9 ile % 2,3 arasında değişirken bu illerde sırasıyla % 6,1 ve % 4,8 düzeyinde bulunmaktadır. Yalnız bitkisel üretimin yapıldığı işletmelerin yoğun olduğu iller ise Hatay ve İçel’dir (Çizelge 7).

Çizelge 7. Akdeniz Bölgesi Tarım İşletmelerinin İşletme Tipleri

İller	Bitkisel ve Hayvansal		Yalnız Bitkisel		Yalnız Hayvansal		Toplam	
	İşletme Sayısı	Oran (%)	İşletme Sayısı	Oran (%)	İşletme Sayısı	Oran (%)	İşletme Sayısı	Oran (%)
Adana	56.221	62,6	29.272	32,6	4.320	4,8	89.813	100,0
Antalya	77.529	72,7	28.147	26,4	911	0,9	106.587	100,0
Burdur	28.023	74,9	8.669	23,2	694	1,9	37.386	100,0
Hatay	41.565	60,2	25.844	37,5	1.590	2,3	68.999	100,0
Isparta	31.722	72,1	11.550	26,3	719	1,6	43.991	100,0
İçel	57.189	62,4	33.673	36,7	808	0,9	91.670	100,0
K.maraş	54.659	76,9	12.057	17,0	4.319	6,1	71.035	100,0
Akdeniz	346.908	68,1	149.212	29,3	13.361	2,6	509.481	100,0
Türkiye	2.935.055	72,2	993.685	24,4	139.692	3,4	4.068.432	100,0

Kaynak: Anonim 1994.

2.4. Arazi Tasarruf Şekilleri

1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre ülkede 4.068.432 adet tarımsal işletme bulunmaktadır. Ülke genelinde olduğu gibi bölgede de işletmelerin büyük bir çoğunluğu kendi mülk arazilerini işlemektedirler. Türkiye genelinde % 92,5 olan sadece kendi arazisini işleyen işletmelerin oranı, bölgede % 87,5 olup daha düşük düzeydedir. Aynı oran Antalya ili için yaklaşık % 88 dolaylarındadır. Bu durum, Akdeniz bölgesinde kiracılık ve ortaklığın daha yaygın olduğunu göstermektedir. Nitekim, Akdeniz bölgesinde gerek mülk arazinin yanında kira ve ortaklıkla arazi işleyen işletmelerin oranı, gerekse kiracılık ya da ortaklıkla arazi işleyen işletmelerin

oranı ülke genelinin oldukça üzerindedir (Çizelge 8).

2.5. Arazi Varlığı ve Kullanımı

Türkiye’de tarıma uygun yaklaşık 23,5 milyon hektar arazi bulunmaktadır. Buna göre 77,4 milyon hektar olan toplam ülke yüzölçümünün ancak % 30,3’ünü işlenen araziler oluşturmaktadır. Bölgenin yaklaşık 2 milyon hektar olan tarım toprakları Türkiye tarım topraklarının % 8,7’sini oluşturmakta, bunun da % 18,4’ü Antalya ilinde bulunmaktadır. Antalya ili tarım işletmeleri toplam arazi varlığı bakımından bölgede Adana’dan sonra ikinci sırada yer almaktadır (Çizelge 9).

Bölgedeki tarım işletmelerinde tarım arazisi varlığının % 74’ü tarla arazisi olup, bu oran Türkiye

ortalamasının (% 67,4) üzerindedir. Tarla ürünleri içinde Türkiye, Akdeniz bölgesi ve Antalya ilinde ekilen alana bakıldığında en yüksek orana tahıllar sahiptir. İkinci sırayı ülke genelinde baklagiller, Akdeniz bölgesinde endüstriyel bitkiler almaktadır. Bölge tarım topraklarının % 4,9' unu sebze,% 9,5'ini ise meyve alanları oluşturur. 1996 yılında Akdeniz bölgesi sebze alanının, Türkiye sebze alanı içindeki payı % 19,2, Antalya ilinin payı ise % 3,55'dir.

Nadasa bırakılan arazi oranı (%8,8) bölge tarım işletmelerinde ülke ortalamasının (%13,7) altında iken Antalya ili tarım işletmelerinde bu oran % 15'0 dir. Antalya ili, nadas alanları ve kullanılmayan tarım arazisi bakımından Akdeniz Bölgesinde ilk sırada yer

almaktadır. Ayrıca Akdeniz bölgesinin bütününde görülen ikili yapı Antalya ili tarımının da genel karakteristiğini oluşturmaktadır. Sahil şeridindeki işletmelerde katma değeri yüksek ürünler yetiştirilirken, iç bölgelerde ve dağlık alanlarda katma değeri nispeten daha düşük tarla ürünleri yetiştirilmektedir. Tarıma elverişli olup kullanılmayan arazi oranı ülke geneli için % 2,6 iken, Akdeniz bölgesi için 3,5'dir. Bölgede Antalya ilinin bir turizm merkezi olması ve ülkenin diğer yörelerinden önemli düzeyde göç olması tarım toprakları üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskı nedeniyle ilin sahil kuşağındaki üreticilerin tarımsal üretim faaliyetlerini sürdürmeleri giderek güçleşmektedir.

Çizelge 8. Akdeniz Bölgesi Tarım İşletmelerinin Arazi Tasarruf Şekilleri

İller	Yalnız Mülk		Karışık		Yalnız Kira		Yalnız Ortak		Diğer		Toplam	
	İşletme Sayısı	Oran (%)	İşletme Sayısı	Oran (%)	İşletme Sayısı	Oran (%)	İşletme Sayısı	Oran (%)	İşletme Sayısı	Oran (%)	İşletme Sayısı	Oran (%)
Adana	78.884	92,2	5.370	6,3	935	1,1	304	0,4	-	-	85.493	100,0
Antalya	93.170	88,2	9.516	9,0	1.718	1,6	403	0,4	869	0,8	105.676	100,0
Burdur	33.352	90,9	2.282	6,2	952	2,6	106	0,3	-	-	36.692	100,0
Hatay	47.834	71,0	8.857	13,1	9.066	13,5	1.291	1,9	361	0,5	67.409	100,0
Isparta	34.956	80,8	6.626	15,3	839	1,9	852	2,0	-	-	43.273	100,0
İçel	81.539	89,8	6.302	6,9	1.472	1,6	178	0,2	1.371	1,5	90.862	100,0
K.maraş	66.953	96,4	2.048	2,9	362	0,5	121	0,2	-	-	69.484	100,0
Akdeniz	436.688	87,5	41.001	8,2	15.344	3,1	3.255	0,7	2.601	0,5	498.889	100,0
Türkiye	3.672.085	92,5	229.304	5,8	46.636	1,2	12.408	0,3	6.389	0,2	3.966.822	100,0

Kaynak: Anonim 1994.

Çizelge 9. Akdeniz Bölgesi Tarım İşletmelerinin Arazi Kullanımı (ha)

İller	İşlenen Alan				Kullanılma - Yan Tarım Arazisi	Tarıma Elverişsiz Arazi	Diğer Arazi	Toplam
	Tarla	Nadas	Sebze	Meyve				
Adana	467.664	18.138	26.799	28.567	966	1.973	229	544.336
Antalya	250.519	56.654	18.486	33.604	13.014	1.279	2.034	375.590
Burdur	127.524	17.008	3.098	6.739	3.331	3.585	1.556	162.840
Hatay	177.966	5.830	22.313	29.817	959	1.911	184	238.980
Isparta	94.710	14.145	3.363	15.457	3.985	2.161	541	134.362
İçel	187.706	43.736	16.551	57.645	1.491	621	187	307.937
K.maraş	211.302	24.624	9.499	21.627	9.729	394	3.808	280.983
Akdeniz	1.517.391	180.135	100.109	193.456	33.475	11.924	8.539	2.045.029
Türkiye	15.784.847	3.203.411	521.165	1.940.059	615.767	266.934	1.118.917	23.451.100

Kaynak: Anonim 1994.

Çizelge 10. Akdeniz Bölgesi Tarım İşletmelerinin Arazi Kullanım Dağılımı (%)

İller	İşlenen Alan				Kullanılma- Yan Tarım Arazisi	Tarıma Elverişsiz Arazi	Diğer Arazi	Toplam
	Tarla	Nadas	Sebze	Meyve				
Adana	86,0	3,3	4,9	5,2	0,2	0,4	0,0	100,0
Antalya	66,7	15,0	5,0	8,9	3,5	0,3	0,1	100,0
Burdur	78,3	10,4	1,9	4,1	2,0	2,3	1,0	100,0
Hatay	74,5	2,4	9,3	12,5	0,4	0,8	0,1	100,0
Isparta	70,5	10,5	2,5	11,5	3,0	1,6	0,4	100,0
İçel	60,9	14,2	5,4	18,7	0,5	0,2	0,1	100,0
K.maraş	75,2	8,7	3,4	7,7	3,5	0,1	1,4	100,0
Akdeniz	74,2	8,8	4,9	9,5	1,6	0,6	0,4	100,0
Türkiye	67,4	13,7	2,2	8,3	2,6	1,1	4,8	100,0

2.6. Tarım Alanlarının Sulanma Durumu

Yaklaşık 23.5 milyon hektar olan ülke tarım arazilerinin ancak % 14.4'ü sulanabilmektedir. Sulanan bu alanların % 2,1'i bölgede bulunmaktadır. Bugün bölgede işlenen tarım topraklarının % 32,6'sı sulanabilmektedir. Antalya ilinde

ise halen 87 bin hektar (% 24.2) alan sulanabilmektedir. Antalya'da arazilerin sulanma oranının düşük olduğu söylenebilir. Bölgede arazilerin sulanma oranı % 44,8 ile Adana ve Hatay'da en yüksek, % 13,2 ile Isparta'da en düşüktür (Çizelge 11).

Çizelge 11. Akdeniz Bölgesinde Tarım Topraklarının Sulanma Durumu

İller	Sulanan		Sulanmayan		Toplam	
	Ha	%	Ha	%	Ha	%
Adana	242.438	44,8	298.731	55,2	541.169	100,0
Antalya	87.059	24,2	272.204	75,8	359.263	100,0
Burdur	38.979	25,3	115.390	74,7	154.369	100,0
Hatay	105.715	44,8	130.210	55,2	235.925	100,0
Isparta	16.879	13,2	110.796	86,8	127.685	100,0
İçel	73.046	23,9	232.592	76,1	305.638	100,0
Kahramanmaraş	85.339	32,0	181.713	68,0	267.052	100,0
Akdeniz	649.455	32,6	1.341.636	67,4	1.991.101	100,0
Türkiye	30.935.454	14,4	183.559.370	85,6	214.494.824	100,0

Kaynak: Anonim 1994.

2.7. Hayvan Varlığı

Ülkemiz küçük ve büyükbaş hayvan varlığının yaklaşık % 10'u bölgede, % 2,2'si ise Antalya ili tarım işletmelerinde bulunmaktadır (Çizelge 12). Bölgedeki büyükbaş hayvan varlığının % 18,5'i, küçükbaş hayvan varlığının ise yaklaşık % 22'si Antalya ilinde bulunmaktadır.

Antalya ili tarım işletmelerinde 51.550 baş kültür, 92.610 baş melez ve

39.870 baş yerli olmak üzere toplam 184.030 baş sığır bulunmaktadır. Toplam sığır varlığı bakımından Antalya ili Bölgede Adana'dan sonra ikinci sıradadır. İstatistikler Bölgede ve Türkiye'de sığır ırklarında önemli bir iyileşmenin bulunduğunu göstermektedir. Sığır ırklarında görülen bu dönüşüm Akdeniz Bölgesi illeri içerisinde en hızlı Burdur'da gerçekleşmiştir. Burdur'daki kültür ırkı sığır sayısı melezden de yerli sığırdan da

daha yüksektir. Burdur'dan sonra ise bu dönüşümün en hızlı yaşandığı ilin Antalya olduğu söylenebilir. Antalya ili küçükbaş hayvan varlığı açısından da önemli bir yere sahiptir. Antalya, Bölge illeri içinde koyun mevcudu bakımından ikinci, keçi varlığı bakımından ise birinci sıradadır. Antalya'da dağlık alanlarda keçicilik daha yaygın olarak yapılmaktadır.

2.8. Traktör Varlığı

1991 yılında 949.238 olan Türkiye traktör varlığının % 12,1'i Akdeniz

bölgesindedir. Aynı rakam 1996 yılı için yine % 12,1'dir. Türkiye tarım işletmelerinin % 23,2'sinin traktörü varken, bölgede traktörü olan işletme oranı % 21,9'dur (Çizelge 13).

Bölgenin traktör varlığının 1991 yılı için % 23'ünü, 96 yılı için % 25'ini Antalya ili oluşturmaktadır. Türkiye'deki traktör varlığının ise 96 yılı itibarıyla % 3'ü Antalya ilinde bulunmaktadır. Antalya ilinde 1980 yılı rakamlarıyla 14.599 adet olan traktör sayısı yaklaşık % 60'luk artışla 1996 yılında 24.358 adete yükselmiştir.

Çizelge 12. Akdeniz bölgesinde Küçük ve Büyükbaş Hayvan Varlığı

İller	Büyükbaş			Manda	Küçükbaş		
	Sığır				Koyun	Keçi	
	Kültür	Melez	Yerli			Kılkeçisi	Tiftik
Adana	35.200	138.310	82.290	470	344.470	309.890	-
Antalya	51.550	92.610	39.870	-	283.930	740.830	-
Burdur	53.050	52.740	3.700	-	185.310	213.150	570
Hatay	12.320	57.070	36.620	510	125.600	73.790	-
Isparta	14.120	44.650	25.540	-	265.130	254.050	1.200
İçel	15.430	58.930	39.790	-	321.510	602.870	-
K.maraş	21.570	65.920	45.310	300	684.670	246.140	-
Akdeniz	203.240	510.230	273.120	1.280	2.210.620	2.440.720	1.770
Türkiye	1.795.000	4.909.000	5.182.000	235.000	33.072.000	8.242.000	709.000

Kaynak: Anonim 1996 a.

Çizelge 13. Akdeniz Bölgesinde Traktör Varlığı

İller	Traktör (adet)	Traktörü Olan İşletme		100 hektara düşen traktör sayısı
		Sayısı	Oranı (%)	
Adana	26.929	24.973	27,8	4,95
Antalya	26.539	26.525	25,1	7,06
Burdur	10.804	10.802	28,9	6,63
Hatay	15.315	14.451	20,9	6,41
Isparta	8.600	8.382	19,1	6,40
İçel	15.761	15.604	17,0	5,12
K.maraş	10.881	10.881	15,3	3,87
Akdeniz	114.829	111.618	21,9	5,61
Türkiye	949.238	921.038	23,2	4,05

Kaynak: Anonim 1994.

İşletme genişlikleriyle işletmelerin traktör sahibi olmaları arasında yakın bir ilişki vardır. Arazi genişlik grupları büyüdükçe traktöre sahip işletmelerin

oranı da artmaktadır. Bununla birlikte ülkede en fazla traktör sayısı 50-99 da işletme genişliğinde olup, ülke traktör sayısının % 27,5'ini oluşturmaktadır.

Aynı durum Akdeniz bölgesi ve Antalya ili için de geçerlidir. Söz konusu oranlar bölge için % 29,8 olurken Antalya ili için % 30,9 bulunmuştur.

Traktörü olan işletme oranı bölgede daha düşük olmakla beraber, 100 hektara düşen traktör sayısı bölgede 5.61 ile ülke ortalamasının üzerindedir. Bölge içinde traktöre sahip işletmelerin oranının en yüksek olduğu iller Burdur ve Adana iken, 100 hektara düşen traktör sayısının en yüksek olduğu il Antalya'dır.

2.9. Kredi Kullanımı

Tarım işletmeleri işletme faaliyetlerinin finansmanını teşkilatlanmış

ve teşkilatlanmamış kredi kaynaklarından sağladıkları krediler ile sağlamaktadırlar. Bunlar arasında teşkilatlanmış kredi kaynaklarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Çizelge 14'de tarım sektörünün finansmanında önemli bir yeri olan TC Ziraat Bankası tarafından kullanılan kredilerin dağılımı verilmiştir. Bunlardan bir bölümü doğrudan tarım işletmelerine kullanılan kredilerdir. Diğer bir bölümü de tarım işletmelerinin finansmanında önemli bir yeri bulunan Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatiflerine açılan kredileri ve Tarımsal Sanayi Kredilerini içermektedir.

Çizelge 14. Tarımsal Krediler (1996)

Kredi Çeşitleri	Antalya		Akdeniz		Türkiye*	
	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%
Bitkisel Üretim	5.534	49,01	13.443	35,61	41.864	15,0
Hayvansal Üretim	921	8,16	5.362	14,20	77.780	27,8
Kimyevi Gübre	18	0,16	1.299	3,44	10.125	3,6
Tarımsal Araç ve Gereç	180	1,59	1.438	3,81	16.687	6,0
Su Ürünleri	49	0,43	128	0,34	1.672	0,6
Tarım Kredi Koop	2.098	18,58	10.916	28,92	91.107	32,6
Tarım Satış Koop	2.492	22,07	5.165	13,68	40.301	14,4
Toplam	11.292	100,0	37.751	100,0	279.536	100,0

*:Kamu kurum ve kuruluşlarına verilen 404.345 Milyar TL'lik kredi ile Akdeniz'deki 3 milyar, Türkiye genelindeki 46 milyarlık tarımsal sanayi kredileri dahil edilmemiştir.

Kaynak: Anonim 1998.

Antalya ilinde tarım işletmelerinin TCZB kaynaklarından doğrudan kullandıkları kredi miktarı 1996 yılı itibariyle 6.702 milyar TL olup bu değer TCZB Antalya ili kredilerinin % 59,4'ünü oluşturmaktadır.

Türkiye'de TCZB'nin doğrudan üreticilere kullandığı kredi miktarı, 1996 yılı itibariyle 148.128 milyar liradır. Bu miktarın 21.670 milyar lirası (% 14,6'sı) Akdeniz Bölgesindeki tarım işletmeleri tarafından kullanılmıştır. Antalya'daki tarım işletmelerinin payı ise % 4,5'dir. İşletme başına düşen TCZB kaynaklı doğrudan tarımsal kredilerin miktarı Antalya'da yaklaşık 62,9 milyon lira, Akdeniz Bölgesinde 42,5 milyon lira

ve Türkiye'de 36,4 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Antalya ve Akdeniz'deki doğrudan kullanılan tarımsal kredilerin büyük bölümü alan üzerinden ürün bazında hesaplanan bitkisel üretim kredileridir. Bunu hayvansal üretim kredileri izlemektedir. Türkiye genelinde ise hayvansal üretim kredileri bitkisel üretim kredilerinin 1,86 katı olarak gerçekleşmiştir.

2.10. Gübre Kullanımı

Akdeniz bölgesi, ikinci ürün tarımının da yapılabilmesi, bölgenin önemli bir bölümünün sulanabilmesi ve ürün deseni gibi faktörlerin etkisiyle

Türkiye’de gübre kullanımının en yaygın olduğu bölgeler arasındadır. Nitekim, Antalya ilinde 1989-1996 yılları arasında kullanılan gübre miktarında iki kat artış olmuştur. 1989 yılında kullanılan gübre miktarı 117.743 ton iken, 1996 yılında 199.437 tona yükselmiştir. Buna rağmen, Antalya’da 555 kg/ha olan birim alana gübre kullanımı, 715 kg/ha olan Akdeniz Bölgesi ortalamasının oldukça altındadır. Ülke genelinde 8,9 milyon ton olan 1996 yılı toplam gübre kullanımında bölgenin payı % 15,9’dur. Bu oran bölgenin tarım alanları payının (%8,7) üzerindedir. Dolayısıyla bölgede birim alana gübre kullanımı da Türkiye ortalamasının yaklaşık 1,7 kat üzerindedir (Çizelge 15).

2.11. Pazarlama Oranları

Tarım işletmelerinin geleneksel üretim şekline, geçimlik tarımdan, pazara dönük üretim yapan işletmelere dönüşümünün en önemli göstergesi pazarlama oranlarıdır. Pazarlanan üretim değerinin toplam üretim değerine oranı şeklinde hesaplanan pazarlama oranları, işletmelerin ürün pazarlarıyla bütünleşme derecelerini gösterir. Akdeniz bölgesi ve Türkiye ortalaması olarak ve başlıca ürün grupları itibarıyla ayrı ayrı hesaplanan bu oranlar Çizelge 16’ da verilmiştir.

Çizelge 15. Akdeniz Bölgesinde Gübre Kullanımı

Gübre Çeşitleri	Antalya		Akdeniz		Türkiye	
	Miktar (ton)	kg/ha	Miktar (ton)	Kg/ha	Miktar (ton)	Kg/ha
%21 Azotlu	118.443	329	962.852	483	5.417.964	253
%16-18 Fos.	68.830	192	423.324	213	3.374.777	157
%48-52 Potas	12.164	34	37.586	19	161.117	7
Toplam	199.437	555	1.423.762	715	8.953.858	417

Kaynak: Anonim 1998.

Çizelge 16. Akdeniz Bölgesinde Tarım Ürünlerinin Pazarlama Oranları (%)

İller	Tarla Ürünleri	Sebze	Meyve	Canlı Hayvanlar	Hayvansal Ürünler	Ortalama
Adana	74,2	84,7	90,2	33,1	48,9	68,8
Antalya	74,6	80,6	84,4	34,3	45,0	69,9
Burdur	74,1	81,6	72,8	33,7	40,7	54,2
Hatay	84,6	78,6	84,7	33,8	49,7	73,3
Isparta	67,9	79,9	76,3	34,1	44,3	60,1
İçel	69,4	81,1	87,8	35,6	51,8	73,2
K.maraş	74,0	81,1	77,8	33,5	31,3	56,8
Akdeniz	75,0	81,4	85,0	34,0	45,2	68,1
Türkiye	72,9	80,6	80,6	33,9	50,0	60,8

Kaynak: Anonim 1996 a.

Antalya’da ortalama pazarlama oranları; tarla ürünlerinde % 74,6, sebze % 80,6, meyvede % 84,4, canlı hayvanlarda % 34,3, hayvansal ürünlerde % 45,0 ve tüm tarımsal ürünlerde % 69,9’dur. Antalya ili tarımsal ürünlerin ortalama pazarlama

oranına göre Bölge içerisinde Hatay ve İçel’den sonra 3. sırada gelmektedir. Akdeniz bölgesinde tarımsal ürünlerin pazarlama oranı Türkiye ortalamalarından genel olarak daha yüksektir. Bölgede ve ülke genelinde hayvansal ürünlerin yarısı işletmelerde

tüketilirken, bitkisel ürünlerin, özellikle bölgede, çok büyük bir bölümü pazara sunulmaktadır.

3. Sonuç

Akdeniz bölgesi, ekilebilir tarım alanlarının yaklaşık % 8,7'sini oluşturmasına karşılık, tarımsal nüfusun % 12,9'u, tarımsal aktif nüfusun ise % 13,2'si bölge tarım işletmelerinde barınmaktadır.

Ortalama işletme genişliği Akdeniz Bölgesinde 40,1 da, Antalya ilinde ise 35,2 da olup, Türkiye ortalamasından oldukça düşüktür. Ayrıca, nüfus artışının toprak üzerindeki baskısı ve tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanımının artması nedenleriyle Bölge ve Antalya ili tarım işletmelerinde küçülme süreci devam etmektedir. İşletme başına ortalama nüfus ise ülke ortalamasının üzerindedir. Kiracılık ve ortakçılık ülke genelinden daha yaygındır. Akdeniz Bölgesi ve Antalya ili tarım işletmelerinde çalışan ve yaşayan nüfus başına düşen arazi genişliği ülke ortalamasının altındadır. Buna rağmen, Bölgede birim alandan elde edilen üretim değeri ülke ortalamasının yaklaşık iki katı, tarımsal aktif nüfus başına elde edilen üretim değeri ülke genelinin yaklaşık 1,2 katıdır. Tarım işletmeleri daha çok bitkisel üretim konusunda uzmanlaşmış olup, bölge tarım kredilerinin % 35,60'ı bitkisel üretim kredileridir. Söz konusu işletmelerin ürün pazarlarıyla bütünleşme dereceleri oldukça yüksektir.

Genel olarak Akdeniz Bölgesi tarım işletmeleri, ülkemiz tarım işletmelerine göre çok daha iyi bir durumda olmakla birlikte, bölge tarımındaki ikili yapı süregelmektedir. Sahil şeridinde ve sulanan alanlardaki tarım işletmeleri kullandıkları üretim teknolojileri bakımından oldukça ileri bir düzeydedir. Buna karşın, bölgede yer alan Toros dağlarındaki işletmeler üretim teknolojileri ve yaşam standartları yönünden önemli yetersizliklerle karşı karşıyadırlar. Bölge tarımı bitkisel üretim ağırlıklı olup, hayvancılığın yeterince geliştiği söylenemez.

Kaynaklar

- Anonim, 1990. Genel Nüfus Sayımı Sonuçları. DİE Yayınları, Ankara.
- Anonim, 1994. 1991 Genel Tarım Sayımı. DİE Yayınları No: 1691, Ankara.
- Anonim, 1996 a. Tarımsal Yapı. DİE Yayınları No: 2097, Ankara.
- Anonim, 1996 b. Antalya İl Müdürlüğü Kayıtları
- Anonim, 1998. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Antalya. DİE Yayınları No: 2132, Ankara
- Güçör, H., 1988. Akdeniz Bölgesinde Serada Kesme Çiçek Üretim Ekonomisi. Basılmamış Doktora Tezi, Çukurova Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kuzgun, M., 1993. Antalya'da Aksu Havzasında İkinci Ürün Projesi Uygulama ve sonuçlarının Ekonomik Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, İ., 1994. Antalya İlinde Sera Sebzeçiliği Üretim Ekonomisi. Basılmamış Doktora Tezi, Çukurova Ün. Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.